

UDK 27-43:1/5
Primljeno: 10. 1. 2013.
Prihvaćeno: 13. 3. 2013.
Izvorni znanstveni rad

INTERDISCIPLINARNI DIJALOG I SOCIJALNI NAUK CRKVE

Silvija MIGLES

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
silvija.migles@gmail.com

Sažetak

Središnje pitanje kojim se ovaj rad bavi jest pitanje dijaloga između teologije i drugih znanosti, odnosno pitanje mjesta i uloge koju u interdisciplinarnom dijalogu ima socijalni nauk Crkve. Polazi se od pretpostavke da je stanje u kojem suvremene znanosti i suvremeni svjetonazori iskazuju neograničeno povjerenje u dostatnost znanstvenog znanja i tehnološkog razvoja, veliki izazov teologiji čija je teološka vizija – jer razotkriva kršćansku objavu koja, riječima Benedikta XVI., »pretpostavlja *metafizičko tumačenje 'humanuma'*, čiji je bitan element *relacijalnost*« (*Caritas in veritate*, br. 55) – nužna za promicanje cjelovitog ljudskog razvoja. Polazi se od pretpostavke da su istine metafizike, istine transcendentalne i duhovne dimenzije temelji istina svih znanstvenih disciplina. Ovaj rad ima cilj pridonijeti interdisciplinarnim praksama na način da ukaže na mogućnosti intelektualne sinteze i nužnosti temelja koji se zahtijevaju za njezino ostvarenje. Također, postavlja se pitanje je li teološko-vjerski i socijalno-etički pristup prepreka ili poticaj toj intelektualnoj sintezi, koja je u konačnici ujedno i sinteza egzistencijalnoga.

U središtu prvog poglavlja je ponovno otkrivena interdisciplinarnost i dijalog, kojih bogatstvo se otkriva u novoj potrazi i potrebi za »jakom« interdisciplinarnom suradnjom između znanstvenika, filozofa i teologa. Interdisciplinarnost je ovdje ustvari transdisciplinarnost. U drugom dijelu rada propituje se interdisciplinarna dimenzija socijalnog nauka Crkve, u središtu čijeg epistemološkog određenja se nalazi usmjerenost na interdisciplinarni dijalog s različitim razinama ljudskoga znanja i sa suvremenim globaliziranim i pluralističkim društvom. Po svojoj interdisciplinarnoj dimenziji socijalni nauk Crkve ostvaruje svoju mudrosnu, odnosno transdisciplinarnu

dimenziju, a ponovno vraćanje pozornosti ka praktičnoj mudrosti postaje temeljnim zahtjevom svekolike interdisciplinarnosti. Na temelju istraživačke djelatnosti Marijana Valkovića, u posljednjem poglavlju daje se primjer kako življenjem praktične mudrosti odgovoriti na pitanje načina ostvarenja interdisciplinarnog dijaloga. U zaključku se ističe važnost produbljivanja i širenja prisutnosti socijalnog nauka Crkve unutar šire stvarnosti akademske zajednice, ali i nužnost osvješćivanja činjenice da je upravo čovjek znanstvenik nošen transdisciplinarnim stavom glavni akter interdisciplinarnog projekta i promicatelj istinskoga ljudskog dobra u društvu.

Ključne riječi: interdisciplinarni dijalog, transdisciplinarnost, socijalni nauk Crkve, praktična mudrost, Marijan Valković.

Uvod

Glavni cilj ovoga članka je osvježiti u našim sjećanjima spoznaju o potrebi dijaloga i povezanosti među znanostima, kao i spoznaju o potrebi susreta između teologije i socijalnog nauka Crkve s drugim znanostima.¹

Istraživanje odnosa među znanostima svoj vrhunac pronalazi u najvećem od svih pitanja, a to je pitanje »jedinstva znanja«. Ideja o »jedinstvu znanja« (*the Unity of Knowledge, die Einheit des Wissens*) istraživala se i o njoj se raspravljalo u prošlosti te je u novije vrijeme, iako različitom od prošlih vremena, ponovno došla u središte pozornosti.² Nakon dugog razdoblja »jedinstva«, od antike do kasnoga srednjeg vijeka, razvoj znanstvene eksperimentalne metode urodio je diversifikacijom i fragmentacijom znanosti, visokom specijaliziranošću i raznolikošću disciplina, a agenda postmodernističke kulture svečano je proglasila kraj bilo kakvog jedinstvenog gledišta jer se podržava pluralistički i relativistički pristup ideji istine.³ Znanje je tako zadobilo karakteristiku privremenosti, odnosno djelomičnosti, a događaji ili znanosti kojima čovjek istražuje istinu rađaju postizanjem samo djelomičnih istina.

¹ Članak je razrađeno izlaganje održano na XXXVI. Međunarodnom simpoziju profesora filozofije i teologije u Đakovu 12. – 14. travnja 2012. godine.

² Da je riječ o temi od sveopćeg kulturnog značenja u suvremenim javnim raspravama pokazuje i angažman Papinskog sveučilišta Svetog Križa koje pomoću *on-line* baze podataka od 2005. godine stvara Interdisciplinarnu enciklopediju religije i znanosti (INTERS). Vidi u: <http://www.disf.org/en/default.asp>.

³ Usp. Giuseppe TANZELLA-NITTI, *Unity of knowledge*, u: <http://www.disf.org/en/Voci/118.asp> (30. III. 2012.). O odnosu vjere i znanosti, o granicama znanosti te »umiješanosti« promatrača i izbjegavanju umiješanosti – nadilaženju subjektivne interpretacije – kao preduvjeta za postizanje objektivnosti spoznaje vidi u: Neven NINIĆ – Ivan KEŠINA, *Umiješanost promatrača – jedno od ograničenja znanosti*, u: *Filozofska istraživanja*, 30 (2010.) 1–2, 175–191.

Dok se u filozofskom diskursu nepotpunost i nedovršenost znanosti promatra više u pozitivnom smislu, pod vidom određenja njezine biti u smislu osebjnosti i beskonačnosti njezina karaktera, u smislu jednog nedovršenog procesa koji karakterizira beskrajna volja i čovjekova težnja da stvara, da shvati svijet i samoga sebe,⁴ dotle se u etičkom diskursu pitanje (bes)konačnosti znanja i znanosti može promatrati i u negativnom smislu, u smislu nedostatka pod vidom moralnih određenja i na temelju etičkih kategorija koje svjedoče granicama koje se ne smije prevladati. Radi se o granicama koje sprečavaju da se znanstveno-tehnički napredak okrene protiv čovjeka samoga.

Unatoč takvoj povijesno-pojmovnoj slici, XX. stoljeće karakterizira i određena osjetljivost naspram pitanja otvorenosti znanstvenih disciplina jednih prema drugima. Te tendencije prisutne su prije svega u ponovnom otkriću interdisciplinarnosti koja se, nažalost, najvećim dijelom razumije pod vidom »slabe« interdisciplinarnosti, a pod kojom se misli na multidisciplinarnost, odnosno pluridisciplinarnost.

Pitanje kojim se želimo baviti pitanje je mogućnosti intelektualne sinteze i nužnosti temelja koji se zahtijevaju za njezino ostvarenje. Također, postavlja se pitanje je li teološko-vjerski i socijalno-etički pristup prepreka ili poticaj istoj intelektualnoj sintezi, koja je u konačnici ujedno i sinteza egzistencijalnoga.

Odgovor na oba pitanja dao je Ivan Pavao II. kada je ustvrdio kako istraživanje istine, svojstveno čovjekovoj naravi, »nije osuđeno samo na postizanje djelomičnih istina koje ovise o događajima ili znanostima; čovjek ne traži samo istinsko dobro za svoje naume. Njegovo istraživanje upravljeno je prema daljnjoj istini koja može rasvijetliti smisao života.«⁵ Zbog toga, nastavlja papa, »razum u svome istraživanju treba potporu pouzdanog dijaloga i pravoga prijateljstva«, a kršćanska vjera »dolazi mu ususret tako da mu nudi konkretnu mogućnost razmatranja dovršetka tog istraživanja«.⁶

⁴ Beskonačnost znanosti očituje se u činjenici da ne postoje znanstveni konačni odgovori na pitanje kako čovjekov svijet, koji je jednim velikim dijelom i plod njegove znanstveno-tehničke proizvodnje, na kraju treba izgledati i kako čovjek treba razumjeti samoga sebe. Usp. Jürgen MITTELSTRASS, *Science as Utopia*, u: PONTIFICIAE ACADEMIAE SCIENTIARUM SCRIPTA VARIA, *Science and the Future of Mankind. Science for Man and Man for Science*, Vatican, 2001., 95–96. Definicija znanosti kao utopije odražava svijest o njezinoj beskonačnosti, svijest da još nije što bi trebala biti – kako kaže Fichte – idealno znanje, ali i svijest o tome da kao takva znanstvene i spoznajne procese drži u cjelini u pokretu.

⁵ IVAN PAVAO II., *Fides et ratio – Vjera i razum. Enciklika o odnosu vjere i razuma* (14. IX. 1998.), Zagreb, 1999., br. 33 (dalje: FR).

⁶ *Isto*.

Upravo su vjera i razum dva spoznajna puta socijalnog nauka Crkve. U *Kompendiju socijalnog nauka Crkve* ističe se kako »usredotočenje na Kristovo otajstvo, dakle, ne slabi ili ne isključuje ulogu razuma i stoga ne lišava socijalni nauk racionalne valjanosti i stoga njezinoga univerzalnoga određenja... Socijalni je nauk *spoznaja prosvijetljena vjerom* koja – upravo zato što je takva – izražava veću mogućnost spoznaje. On svima pruža objašnjenje istina koje iznosi i obveza koje sa sobom nosi: može naići na prihvaćanje i sudioništvo svijetu.«⁷ Takav epistemološki karakter socijalnog nauka Crkve omogućuje Crkvi da po njemu izražava svoju solidarnost sa svijetom i da po njemu tom istom svijetu nudi svoje prijateljstvo.

Polazeći od stava da u teologiji Marijana Valkovića otkrivamo »služiteljsku i preobraziteljsku ulogu teologije«, koju je on najvećim dijelom predstavio unutar razvijanja crkvene socijalne misli, u ovome članku želimo ukazati i na interdisciplinarnu stranu njegove istraživačke aktivnosti.

1. Ponovno otkrivena interdisciplinarnost i dijalog

Zahtjevi za interdisciplinarnošću u današnje vrijeme sve se više problematiziraju. Pritom se interdisciplinarnost tumači dvojako: na jednoj strani tumači se na epistemološko-teoretskoj razini, a na drugoj strani sve više na razini susretanja stručnjaka i profesionalaca oko nekoga zajedničkog problema, jer, kao što misli belgijski filozof i fizičar Leo Apostel, »disciplina ne postoji. Znanost ne postoji. Postoje osobe i skupine koje prakticiraju istu disciplinu ili istu znanost.«⁸

Takav pristup tumačenju interdisciplinarnosti ukazuje i teološkoj znanosti na važno područje njezine djelatnosti: ukoliko je znanstvena aktivnost sve više prepoznatljiva kao »personalna aktivnost«, od velike važnosti je u širem znanstvenom diskursu ponuditi humanizam kršćanske provenijencije, odnosno kršćanski personalizam kao cjelovitu i integrativnu opciju koja vrednuje i pozitivno naglašava antropološku i egzistencijalnu dimenziju znanstvenog

⁷ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 75.

⁸ Lisa R. LATTUCA, *Creating interdisciplinarity: interdisciplinary research and teaching among College and University Faculty*, Vanderbilt University Press, 2001., 244. Vidi na: http://books.google.hr/books?vid=ISBN9780826513830&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (30. III. 2012.). Leo Apostel (4. IX. 1925. – 10. VIII. 1995.) zagovornik je interdisciplinarnog istraživanja i premošćivanja jaza između egzaktnih i humanističkih znanosti. Prema njemu je i nazvan Centar za interdisciplinarna istraživanja – *Center Leo Apostel for Interdisciplinary Studies at the Vrije Universiteit Brussel in Belgium*.

rada, danas poznatu u svjetlu pojmova »znanstveni humanizam« i »humanistička dimenzija znanosti«.⁹

Definicije i kategorizacije interdisciplinarnosti, nadalje, najvećim se dijelom fokusiraju na stupanj integracije koji različite discipline postižu. Tako se, općenito govoreći, pod *disciplinarnošću* misli homogeno znanje tipa broj 1 koje omogućuje kontrolu i ograničen pristup znanstvenoj disciplini. Svaka disciplina »ljubomorno« čuva svoju metodologiju i ima tendenciju raditi u malim specijaliziranim područjima; ona je »monodisciplina koja zastupa specijalizaciju u izolaciji«¹⁰. Pod interdisciplinarnošću nerijetko se misli na *multidisciplinarnost*, koja se ogleda kao poseban odnos više disciplina istovremeno. Iako postoji »svijest« znanstvenika/stručnjaka da se određeni problem ne može riješiti pod okriljem samo jedne znanstvene discipline, ipak utvrđenih i obrazloženih zajedničkih epistemološko-teoretskih zaključaka koji bi potpomogli tu njihovu namjeru – nema. Radi se o »slaboj interdisciplinarnosti«.¹¹ Jednako tako, pod interdisciplinarnošću se nerijetko misli na ono što je zapravo *pluridisciplinarnost*: suradnja među disciplinama koje se odnose na kompatibilna područja znanja, s ciljem boljeg poznavanja i jačanja discipline same. No, i ovdje izostaje potrebna koordinacija.¹² Zbog te slabosti multidisciplinarnosti i pluridisciplinarnosti, poredak među disciplinama zamjenjuje se transdisciplinarnim usmjerenjem, to jest novim zahtjevom, zahtjevom za transdisciplinarnošću.

*Transdisciplinarnost*¹³ označava znanstveno-istraživački pokret koji ide izvan svojih disciplinarnih granica, a definiranje problema i traženje njihovih

⁹ Sintezu tih pojmova ponudio je i Ivan Pavao II. u govoru pred Papinskom akademijom znanosti. Njegova misao usredotočena je na antropološku dimenziju znanosti, na etičku odgovornost znanstvenog istraživanja zbog njegovih posljedica za čovjeka, odnosno na važnost načela cjelovitosti i nadilaženja odvojenosti između humanističkih znanosti i eksperimentalno-znanstvenih disciplina. Ako se ta odvojenost i može opravdati na metodološkoj i analitičkoj razini, manje je opravdana i ne bez opasnosti na razini sinteze gdje se čovjek pita o najdubljim motivima svojega istraživanja te o ljudskim posljedicama novih stečenih znanja, na osobnoj i socijalnoj razini. Usp. JOHN PAUL II, Address to the Pontifical Academy of Sciences (13. XI. 2000.), u: http://www.disf.org/en/documentation/001113_PASC.asp (30. III. 2012.).

¹⁰ Manfred A. MAX-NEEF, Foundations of transdisciplinarity, u: *Ecological Economics*, 53 (2005.) 1, 6.

¹¹ Usp. Giuseppe TANZELLA-NITTI, Unity of knowledge. Radi se o čestim i uobičajenim praksama okupljanja znanstvenika u multidisciplinarne timove u kojima se istražuje iz perspektiva pojedinih disciplina a da bi završni rezultat bio niz skupnih izvješća ali bez integrirajuće sinteze. Usp. Manfred A. MAX-NEEF, Foundations of transdisciplinarity, 6.

¹² Usp. *Isto*.

¹³ Vodeći zagovornik transdisciplinarnosti je rumunjski znanstvenik, fizičar i predsjednik – utemeljitelj Međunarodnog centra za transdisciplinarna istraživanja i studije (*International Center for Transdisciplinary Research and Studies – CIRET*) Basarab Nicolescu.

rješenja traži neovisno od disciplina i izvan svojih granica, gdje znanstvenici različitih disciplina, ruku pod ruku poduzimaju različita istraživanja. Tu se misli na integrativne procese koji znanstvenu metodu postavljaju na jednu višu razinu. Radi se o »jakoj interdisciplinarnosti«, metadisciplinarnosti, i novoj tendenciji prema »jedinstvu znanja« koje se uspostavlja »vertikalnom međuovisnošću među disciplinama«, a očituje se ne samo u ponudi određenih filozofsko-teoretskih razmišljanja o pojedinim specifičnim pitanjima nego i u spremnosti odgovarajućeg dijela znanstvenika da uzmu u obzir ono što filozofija, antropologija, pa i teologija govore o pojedinim pitanjima.

Imajući u vidu »znanstveni humanizam« tendencije ne idu samo u smjeru pitanja što znanosti i tehnologije mogu učiniti za rješavanje ljudskih problema nego i u smjeru osposobljavanja i odgoja znanstvenika i stručnjaka za »humanističku osjetljivost«. Znanost i humanizam nisu dvije suprotstavljene stvarnosti ili kulture, već radije dvije različite strane iste i jedinstvene ljudske kulture. Obveza interdisciplinarnosti ne može se izvršiti bez sposobnosti misliti interdisciplinarno, a misliti interdisciplinarno u prvi plan stavlja antropološko pitanje i pitanje izgradnje jedinstva unutar subjekta samoga, osobe koja čini znanost, jer jedinstvo znanja ne proizlazi iz jedinstvene metode ili integriranja različitih sadržaja, već ono proizlazi iz čovjekove nutrine. Takav pristup oslanja se na klasičan nauk o spoznaji sv. Augustina, a koji on izvodi iz ljudskog iskustva vlastite egzistencije. Tako put k temeljima sigurnosti vodi prema unutra a formula glasi: »Ne idi van, okreni se u sebe samoga; u nutarnjem čovjeku prebiva istina (*noli foras ire, in te ipsum redi; in interiore homine habitat veritas*)« (navedeno prema: FR 15).

Interdisciplinarnost se stoga može misliti na različite načine. Prije svega, možemo je misliti kao oblik tradicionalne potrage za cjelovitim znanjem. Zatim je možemo misliti i kao oblik radikalnog propitkivanja same naravi znanja kao i naše pokušaje da to znanje organiziramo i komuniciramo.¹⁴ Nadalje, interdisciplinarnost objedinjuje rezultate istraživanja i rađa novim generacijama disciplinarnih smjerova.¹⁵ Interdisciplinarnost je dinamičan, suradnički i demokratski proces koji nastoji stvarati veze između različitih disciplina. Ona

---

Prema Nicolescu, termin »transdisciplinarnost« godine 1970. prvi je upotrijebio i definirao švicarski znanstvenik i psiholog Jean Piaget. Usp. Basarab NICOLESCU, Definition of Transdisciplinarity (29. V. 2003.), u: <http://www.caosmose.net/candido/unisinos/textos/textos/nicolescu1.pdf> (30. III. 2012.). Značajno je ovdje spomenuti 1994. godinu kada je u Portugalu održan Prvi svjetski kongres o transdisciplinarnosti i kada je prihvaćen vodeći dokument o transdisciplinarnosti *Charter of Transdisciplinarity*. Povelja je dostupna na: <http://ciret-transdisciplinarity.org/chart.php>.

¹⁴ Usp. Joe MORAN, *Interdisciplinarity*, Routledge, 2002., 15.

¹⁵ Usp. Anne DALKE – Paul GROBSTEIN – Elizabeth McCORMACK, Exploring Interdisciplinarity: The Significance of Metaphoric and Metonymic Exchange, u: *Journal*

također podrazumijeva autorefleksiju, fleksibilnost i neodređenost te zauzima – u slobodnom tumačenju – bezdisciplinarni prostor, smještajući se između disciplina i nastojeći transcendirati njihove granice. Interdisciplinarnost je stoga transformirajuća jer u interakciji s različitim disciplinama želi stvarati nove oblike znanja.¹⁶ Konačno, interdisciplinarnost je odgovor na složena pitanja koja se ne mogu na zadovoljavajući način riješiti pomoću metode svojstvene samo jednoj disciplini. Razumijevanjem epistemologije i metodoloških pristupa drugih disciplina oblikuje se prostor mogućeg rješavanja mnogih problema, a izgradnjom zajedničke terminologije stvaraju se uvjeti za mogućnost postizanja »jedinstva znanja«.¹⁷

Dijalog između teologije i drugih znanosti zasigurno je jedan od najvećih izazova toga velikog interdisciplinarnog pokreta. Interdisciplinarni dijalog teologije i drugih znanosti od presudne je važnosti za budući znanstveni i etički razvoj; stoga valja »podizati razinu metodološke sofisticiranosti tog dijaloga«¹⁸. »Kako bi se jedinstvena istina o čovjeku bolje utjelovila u razne društvene, ekonomske i političke kontekste u neprestanoj mijeni«¹⁹, posebno će socijalni nauk Crkve u uzajamnom slušanju razvijati cjelovitu viziju znanja i ulaziti u smisleni dijalog s raznim disciplinama koje se bave čovjekom i društvom.

2. Socijalni nauk Crkve i interdisciplinarni dijalog

Polazimo od činjenice da dijalog između teologije i drugih znanosti ima svoju povijest te da – ne zalazeći u pitanje određenja pojma postmodernizma – svjedočimo postmodernističkim strujanjima koja svoje spoznajne interese usmjeruju prema epistemološkom relativizmu koji se temelji na društvenom pluralizmu i fragmentaciji. No, vrsni stručnjaci poput Wentzela Van Huyssteena, ukazuju na pozitivne i konstruktivne sadržaje koji omogućuju istinsku interdisciplinarnost među raznim područjima, zakoračujući prije svega prema jed-

of Research Practice, 2 (2006.) 2, 8. Vidi na: <http://jrp.icaap.org/index.php/jrp/article/view/43/124>.

¹⁶ Usp. Joe MORAN, *Interdisciplinarity*, 15–16.

¹⁷ Usp. Julie THOMPSON KLEIN, *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*, Detroit, 1990., 11. Također usp. Magdalena C. DE LANGE, Reflections on methodology and interdisciplinarity in the postmodern dialogue between theology and the natural sciences, u: *Acta Theologica*, 27 (2007.) 2, 46. Vidi na: <http://www.ajol.info/index.php/actat/article/viewFile/5499/29613>.

¹⁸ Magdalena C. DE LANGE, Reflections on methodology and interdisciplinarity in the postmodern dialogue between theology and the natural sciences, 60.

¹⁹ IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina. Enciklika prigodom stote godišnjice enciklike Rerum novarum* (1. V. 1991.), Zagreb, 1991., br. 59 (dalje: CA).

nom više kreativnijem i fleksibilnijem metodološkom okviru dijaloga između teologije i drugih znanosti, polazeći od holističkog pristupa dijalogu, bez opasnosti da se nađemo u zamci relativizma i onkraj fundacionalizma.²⁰

Na nužnost interdisciplinarnosti podsjeća i papa Benedikt XVI. kada, naprimjer, u *Caritas in veritate* podsjeća da »ekonomska djelatnost ne može riješiti sve socijalne probleme pomoću puke primjene logike tržišta. Nju valja usmjeriti prema postizanju zajedničkog dobra, oko kojega se također i prije svih mora založiti politička zajednica... Socijalni nauk Crkve drži da se autentični ljudski odnosi prijateljstva i društvenosti, solidarnosti i uzajamnosti mogu živjeti i unutar ekonomske djelatnosti.«²¹ Ovaj tekst može biti od posebnog značenja za one koji su možda zaboravili na važnost interdisciplinarnosti, posebno na važnost mjesta i uloge socijalnog nauka Crkve u interdisciplinarnom dijalogu, dijalogu koji za cilj ima ostvarenje općeg dobra u konkretnim i praktičnim društvenim projektima.

Nažalost, i danas postoje mnoge predrasude o socijalnom nauku Crkve koje osporavaju, kako ističe kard. Renato R. Martino, njegovo »epistemološko dostojanstvo«. Tako postoje mišljenja koja u socijalnom nauku Crkve vide ideološku opasnost. No, treba znati da ideologija odbacuje dijalog, a socijalni nauk Crkve svojom otvorenošću prema dijalogu pokazuje upravo suprotno. Kard. Martino tumači da oni koji gaje predrasude o socijalnom nauku Crkve svjedoče ideološkom karakteru znanja koje odbija suočiti se s kršćanskom vjerom i koje skriva svoj strah tako što optužuje socijalni nauk Crkve da nema dostojanstvo jednog znanja i znanosti.²²

Znanstvena metoda socijalnog nauka Crkve kao i njegova interdisciplinarna narav, s jakim naglaskom na antropološkom pitanju, omogućuju da se u susretu i dijalogu s drugim znanostima na transdisciplinarn način dođe do takve promjene mentaliteta koja će nivelirati, odnosno identificirati ono zajedničko između *homo religiosus* i *homo economicus* pod vidom *homo sui transcendentalis*.²³

²⁰ Usp. Magdalena C. DE LANGE, Reflections on methodology and interdisciplinarity in the postmodern dialogue between theology and the natural sciences, 44-53.

²¹ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (29. VI. 2009.), Zagreb, 2009., br. 36 (dalje: CV).

²² Usp. Renato Raffael MARTINO, Las universidades católicas y la doctrina social de la Iglesia (1. X. 2008.) u: http://documentos.iglesia.cl/conf/documentos_sini.ficha.php?mod=documentos_sini&id=3763&sw_volver=yes&descripcion (31. III. 2012.). Kardinal je govor održao pred Katoličkim sveučilištem u Santiagu, Čile (Universidad Católica Silva Henríquez).

²³ U svom proglasu o transdisciplinarnosti pojmom *homo sui transcendentalis* Basarba Nicolescu označava rezultat transdisciplinarnosti metodologije koji uspostavlja novi odnos

Interdisciplinarna dimenzija socijalnog nauka Crkve na poseban je način došla do izražaja u socijalnom učenju pape Ivana Pavla II. i Benedikta XVI.²⁴ Tako Ivan Pavao II. piše da »socijalni nauk, nadalje, posjeduje važnu interdisciplinarnu dimenziju. Kako bi se jedinstvena istina o čovjeku bolje utjelovila u razne društvene, ekonomske i političke kontekste u neprestanoj mijeni, takav nauk ulazi u dijalog s raznim disciplinama koje se bave čovjekom, objedinjuje u sebi njihove doprinose te im pomaže da se otvore prema širem horizontu u službi pojedine osobe, koja se spoznaje i ljubi u punini svojega poziva [...] spremnost za dijalog i suradnju vrijedi za sve ljude dobre volje, pogotovo za osobe i skupine koje nose posebnu odgovornost na političkom, ekonomskom i društvenom polju, bilo na nacionalnoj bilo na međunarodnoj razini« (CA 59, 60).

Imajući pred očima društvene promjene i kompleksnost društvenih problema, u svojoj brizi za čovječanstvo Benedikt XVI. jasno ističe: »Uzevši u obzir složenost problema, postaje očito da različite discipline trebaju surađivati posredstvom uređene interdisciplinarnosti... Nama, suočenima s pojavama pred sobom, ljubav u istini ponajprije nalaže spoznavanje i razumijevanje, uz svijest i poštovanje kompetencija vlastitih svakoj pojedinoj razini znanja. Ljubav nije tek naknadni dodatak, gotovo kao dotjerivanje već zaključenog djela različitih disciplina: naprotiv, ona je od početka s njima u dijalogu... Ljudsko je znanje nedostatno, a zaključci znanosti ne mogu sami od sebe pokazati put prema cjelovitom ljudskom razvoju. Uvijek je potrebno ići prema naprijed... No 'ići naprijed nikada' ne znači zanemariti zaključke razuma niti protusloviti njegovim rezultatima« (CV 30). Vidljivo je da govor o interdisciplinarnosti Papa stavlja u kontekst govora o budućnosti i otvorenosti prema budućnosti – teologija otvorena budućnosti ne zna sve odgovore, pa ipak, može učiti u dijalogu s drugima, a Ljubav i Istina te kršćanske ruke u molitvi uzdignute k Bogu čuvaju teologiju i socijalni nauk Crkve u istini i omogućuju im kritički dijalog s drugima.

Pod tim vidom značajan je br. 31 u kojem Benedikt XVI. naglašava da »moralno vrednovanje i znanstveno istraživanje u procesu rasta trebaju biti

---

između subjekta i objekta te vraća neotuđivo dostojanstvo ljudskom biću. *Homo sui transcendentalis* istinsko je prirodno stanje ljudskog bića. Usp. Basarab NICOLESCU, *Methodology of Transdisciplinarity – Levels of Reality, Logic of the Included Middle and Complexity*, u: *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science*, 1 (2010.) 1, 18–37; Basarab NICOLESCU, *Manifesto of Transdisciplinarity*, New York, 2002., 67–74.

²⁴ Predavanje pod naslovom »Interdisciplinarna dimenzija socijalnog nauka Crkve« izložio je prof. dr. sc. Stjepan Baloban na XXXIV. Međunarodnom simpoziju profesora teologije i filozofije, održanom u Starigradu Paklenici (Zadar), 6. – 8. travnja 2010.

ravnopravni partneri, a da ih ljubav mora oživljavati u skladnoj interdisciplinarnoj cjelini, koja se u isti mah odlikuje jedinstvom i različitosti. Socijalni nauk Crkve, koji 'posjeduje važnu interdisciplinarnu dimenziju', može u toj perspektivi ispuniti iznimno učinkovitu zadaću. On, naime, vjeri, teologiji, metafizici i različitim znanostima omogućuje da pronađu svoje mjesto unutar suradnje koja je u službi čovjeka. Upravo pod tim vidom socijalni nauk Crkve ostvaruje svoju mudrosnu (odnosno transdisciplinarnu, op. a.) dimenziju«, koja je sposobna »ostvariti usmjeravajuću sintezu, za koju se zahtijeva jasna vizija 'svih aspekata, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i duhovnih'. Prevelika rascjepkanost ljudskog znanja, zatvorenost humanističkih znanosti za metafiziku, teškoće u dijalogu između znanosti i teologije na štetu su ne samo razvoju znanja nego i razvoju naroda, jer te pojave otežavaju sagledati cjelovito čovjekovo dobro u njegovim različitim dimenzijama« (CV 31).

Međutim, postavlja se pitanje načina na koji će se interdisciplinarni dijalog ostvariti. Ukoliko smo spremni pomoću interdisciplinarnog dijaloga tražiti istinu, na koji način očekujemo da će se on dogoditi? I na koji način bi druge discipline trebale u njemu sudjelovati? Andrew Yuengert, američki ekonomist, koji je istraživački pridonio i području socijalnog nauka Crkve, ističe da ostvarenje interdisciplinarnog pristupa ovisi o ciljevima interdisciplinarnog projekta, a ti se ciljevi mogu svrstati u dvije kategorije: teoretsku i praktičnu. Teoretski (znanstveno-istraživački) projekti za krajnji cilj imaju potpunije razumijevanje određenog fenomena, jer izoliranim djelovanjem ne uspijevaju u potpunosti objasniti određeni fenomen. Većina interdisciplinarnih projekata ipak nije čisto teoretskog usmjerenja, već za cilj imaju i praktičnu primjenu. To znači da motivacija koja za cilj ima konkretno praktično rješenje ne isključuje teoretsku interdisciplinarnost. Dapače, uspjeh praktičnog projekta ovisi o uspješnoj interdisciplinarnoj suradnji u potrazi za teoretskim razumijevanjem.²⁵

Socijalni nauk Crkve svojom metodologijom obogaćuje svekoliko istraživanje i stvaranje. On sam »profitira« na interdisciplinarnim istraživanjima; interdisciplinarnost je njegova obveza i dužnost. Kao interdisciplinarni projekt ima svoju i teoretsku i praktičnu dimenziju, a praktična dimenzija za cilj ima »društvo pomireno u pravdnosti i ljubavi«, odnosno »cjeloviti i solidarni humanizam«. ²⁶ To znači da socijalni nauk Crkve nema za cilj jedino »pravedno

²⁵ Usp. Andrew YUENGERT, Economics and Interdisciplinary Exchange in Catholic Social Teaching and »Caritas in veritate«, u: *Journal of Business Ethics*, 100 (2011.) 1, 43. Vidi na: <http://www.springerlink.com/content/b583u70777132502/>.

²⁶ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 19, 81.

društvo«; ono ima za cilj i »dobar život«. Važnost pomaka od teoretskog prema praktičnom naglasio je u enciklici *Mater et magistra* papa Ivan XXIII.: »Socijalni nauk, međutim, nije dosta samo izlagati, treba ga i u djelo provoditi. To vrijedi posebice za crkveni socijalni nauk jer je njegovo svjetlo istina, njegov cilj pravednost, njegova pokretačka snaga ljubav.«²⁷ Budući da je djelovanje cilj interdisciplinarnog pothvata što ga poduzima socijalni nauk Crkve »traži se više od koordinacije i usklađenosti tehničkih vještina; traži se vještina *praktične mudrosti*«²⁸ koja će taj cilj u konkretnom trenutku i određenom vremenu znati i praktično promicati.

2.1. Praktična mudrost

Praktičnu mudrost definirao je Aristotel u VI. knjizi *Nikomahove etike*. Praktična mudrost ili razboritost razumska je vrlina koja se očituje u čovjekovu praktičnom radu, u znanju o valjanim i ispravnim ciljevima u životu. Ona je »spособnost činidbe ljudskih dobara, istinski i prema razumu«²⁹. Jer je praktična mudrost krepost osmišljavanja situacije u dobre svrhe, imajući u vidu život u cijelosti, i jer je usmjerena prema konkretnom djelovanju, ona istovremeno prožima intelektualno-umsku i praktično-etičku sferu. Ona, drugim riječima, označava intelektualnu izvrsnost, ali i izvrsnost karaktera koji se usavršava praksama i navikama.

Slijedeći Aristotela, sv. Toma Akvinski razmišlja o razboritosti kao najizvrsnijoj intelektualnoj kreposti te podcrtava da ona ima svoje sjedište u »praktičnom« umu i da je riječ o »ispravnoj normi djelovanja« (*recta ratio agibilium*), obrađujući pritom i različite vrste razboritosti (politička razboritost,³⁰ ekonomska razboritost, vojna razboritost), podsjećajući nas kako »kršćanski moralni nauk preporuča također potrebu razvijanja specijaliziranih oblika razborito-

²⁷ IVAN XXIII., *Mater et magistra – Majka i učiteljica. Enciklika o suvremenom razvoju socijalnog pitanja koji valja uskladiti s kršćanskim načelima* (15. V. 1961.), br. 226, u: Marijan VALKOVIC (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnoga nauka*, Zagreb, 1991.

²⁸ Andrew YUENGERT, *Economics and Interdisciplinary Exchange in Catholic Social Teaching and »Caritas in veritate«*, 43.

²⁹ Aristotel, *Nikomahova etika*, Zagreb, 1988., VI, 122. Okvir unutar kojeg Aristotel razmišlja o praktičnoj mudrosti jest razmatranje razboritih osoba: »Što je pak razboritost, spoznat ćemo razmotrimo li tko su oni koje nazivamo razboritima. Čini se da je razborit onaj tko uzmaže lijepo promišljati o stvarima koje su mu dobre i probitačne, i to ne dijelom, kao što je korisno radi zdravlja ili pak radi snage, nego koje stvari pridonose dobru životu u cijelosti.«

³⁰ Usp. Ivan KOPREK, *Krepost političke razboritosti*, u: *Obnovljeni život*, 47 (1992.) 3–4, 276–283.

sti kao što zahtijevaju posebni uvjeti različitih društvenih skupina³¹. Krepost razboritosti se, dakle, ne odnosi samo na privatno i osobno dobro pojedinca, ona se proteže i na opće dobro čitave ljudske zajednice.

U kontekstu govora o interakcijama različitih razina ljudskog znanja u enciklici *Caritas in veritate* govor o ljudskom znanju Benedikt XVI. usko veže uz njegovu usmjerenost prema promicanju cjelovitoga ljudskog razvoja i istinskoga razvoja narodâ. Zbog toga se znanje ne može promatrati isključivo kao »djelo uma«, niti ono može biti svedeno na »izračun i eksperiment«. Ono teži prema tome da postane mudrost »koja je kadra usmjeravati čovjeka u svjetlu njegovih početaka i posljednjega cilja« i zbog toga »ono mora biti 'začinjeno' 'solju' ljubavi. Činidba je bez znanja slijepa, a znanje bez ljubavi jalovo« (CV 30).

S posebnom pozornošću Papa u nastavku promatra »logiku ekonomije« te zahtijeva »novo i produbljeno razmišljanje o smislu ekonomije i njezinih ciljeva« (CV 32) pod vidom novih oblika ekonomske djelatnosti, kao što su »civilna ekonomija« i »ekonomija zajedništva« (CV 46), koje će opet teško biti ostvarene ukoliko će nedostajati pokušaj razvijanja praktične mudrosti koja će ići iznad tehničkog mentaliteta i iznad automatskih i neosobnih sila. Nužnost razvijanja praktične mudrosti Papa intuira sljedećim riječima: »Naprotiv: razvoj je nemoguć bez čestitih ljudi, kao i bez djelatnika u ekonomskom i političkom sektoru koji u svojim savjestima beskompromisno slijede zahtjeve zajedničkoga dobra. Za razvoj su nužne i profesionalna osposobljenost i moralna dosljednost. Prevlada li apsolutiziranje tehnike, doći će do pomutnje glede ciljeva i sredstava: tada će pak jedinim i isključivim kriterijem svoga djelovanja poduzetnik smatrati najveću moguću proizvodnu dobit, političar – učvršćivanje vlasti, a znanstvenik – rezultate svojih otkrića« (CV 71).³²

Na tragu rečenoga moguće je, i nužno je, razmišljati ne samo o ekonomskoj razboritosti nego i o razboritosti znanstvenika. Važno je, naime, da i sami znanstvenici u sjećanje ponovno dozovu govor o praktičnoj mudrosti (*phronesis*), koja će njihovo djelovanje usmjeriti ne samo na rezultate njihovih otkrića nego i na solidarno zauzimanje oko općeg dobra. Integracija koncepta praktične mudrosti bit će velik izazov posebno onim znanstvenicima koji razvijaju praksu interdisciplinarnog dijaloga, i to u konkretnim situacijama koje traže

³¹ Romanus CESSARIO, *Kreposti*, Zagreb, 2007., 113. O kreposti razboritosti i posebno o nauku sv. Tome Akvinskoga o kreposti razboritosti vidi u: Marinko PERKOVIĆ, *Prema moralnoj zrelosti*, Sarajevo, 2009., 87–109.

³² O distribuiranju praktične mudrosti i učinkovitom strateškom upravljanju vidi u: Ikujiro NONAKA – Ryoko TOYAMA, *Strategic management as distributed practical wisdom (phronesis)*, u: *Industrial and Corporate Change*, 16 (2007.) 3, 371–394. Vidi na: <http://www.ai.wu.ac.at/~kaiser/literatur/nonaka-phronesis.pdf>.

usklađivanje i sintezu između znanstvenih teorija (»znati zašto«), praktičnih vještina (»znati kako«) i cilja koji se želi ostvariti (»znati što«).

3. Interdisciplinarna aktivnost Marijana Valkovića

Promatranjem odnosa teologije i znanosti, vjere i kulture, na svoj način bavio se i Marijan Valković (1927. – 2000.).³³ Svoju teologiju razvijao je u otvorenom dijalogu sa svijetom oko sebe i društvom u kojem je živio i djelovao. Zbog toga je u svoju istraživačku djelatnost počeo vrlo rano uključivati i druge akademske discipline. Kao teolog među drugim znanstvenicima otvarao je nove putove interdisciplinarnog dijaloga između teologije i drugih znanosti u Hrvatskoj, posebno na onim područjima gdje se kao teolog povezivao s drugim društvenim i humanističkim znanostima u Hrvatskoj. Budući da se u svojem znanstveno-istraživačkom djelovanju nije eksplicitnije bavio pitanjem interdisciplinarnog dijaloga kao takvog, možemo reći da je više na intuitivan i mudrosan način prepoznao važnost interdisciplinarnog rada.

Valkovićeva otvorenost prema interdisciplinarnosti može se promatrati pod dva vida: pod vidom teoretskih pretpostavki za razvoj interdisciplinarne dimenzije teologije, posebno socijalnog nauka Crkve, i pod vidom konkretnih interdisciplinarnih aktivnosti u koje je ulazio ili koje je poticao.

XX. stoljeće poznavalo je niz različitih tipologija pomoću kojih se nastojalo objasniti odnos Crkve i svijeta, kao i različitih oblika stupanja u dijalog evanđelja i kulture, teologije i znanosti.³⁴ Valković je 1985. godine »prisvojio« tipologiju H. Richarda Niebuhra,³⁵ koja se – iako je riječ o možda manje utjecajnoj tipologiji kada se misli pitanje odnosa znanosti i teologije, jer se u prvom redu odnosi na tipologiju odnosa kršćanstva i kulture – može primijeniti i na

³³ Marijan Valković – svećenik, hrvatski teolog intelektualac i priznati javni djelatnik, svojom svekolikom znanstvenom djelatnošću obilježio je u drugoj polovici XX. stoljeća vjersku i društvenu stvarnost u Hrvatskoj. Svojim teološko-moralnim i socijalno-etičkim govorom pridonio je obogaćenju teološke misli u Hrvatskoj, a posebno razvoju socijalnog nauka Crkve u Hrvatskoj. U prilog aktualnosti njegove teološke misli ide činjenica da u pristupu konkretnim pitanjima i problemima crkvenoga i društvenoga života uspješno pokazuje koliko je teologija važna za čovjeka, za narod i svijet.

³⁴ Svakako je ostala najraširenija tipologija koju je donio američki znanstvenik Ian Barbour prema kojemu se susret između teologije i znanosti može ostvariti na četiri načina: na način »sukoba (konflikta) i opozicije«, gdje jedna stoji naspram druge kao konkurencija, pri čemu je jedna prava a druga kriva; na način »neovisnosti«, djelujući na različitim teritorijima svaka na svom području; na način »dijaloga«, i kao četvrto, na način interakcije koja vodi »integraciji«, odnosno zajedničkom traženju istine, osvjetljujući jedna drugu. Usp. Ian BARBOUR, *Issues in Science and Religion*, New York, 1966.

³⁵ Usp. H. Richard NIEBUHR, *Christ and Culture*, New York, 1975.

odnos između teologije i znanosti.³⁶ Model *Krista – preobrazitelja kulture*, model je koji ide za uzdignućem i transformacijom kulture na slavu Božju, za obnovom društva i kulture u kršćanskom duhu.³⁷ Taj model je, prema Valkoviću, najprikladniji za život kršćana u suvremenom, pluralističkom i sekulariziranom svijetu. Ovdje možemo iščitati stav da se i teologija – ukoliko se nadahnjuje na toj preobraziteljskoj dimenziji kršćanske vjere – može promatrati kao ona koja u susretu i dijalogu s drugim znanostima ima ulogu preobraziteljice.

Kritička funkcija je daljnja specifičnost po kojoj će Crkva i teologija u svekolikoj ljudskoj djelatnosti očitovati snagu evanđelja. Ta crkveno-teološka kritika, budući da se temelji na ispravno shvaćenoj antropologiji, dobro je polazište za društveno uređenje ljudskog života u svim njegovim dimenzijama, a ujedno je i bitan element o kojem ovisi budući razvoj teologije, posebno socijalnog nauka Crkve. Među područjima koja zahtijevaju kritičku pomoć Crkve i teologije, Valković navodi i područje znanosti, misleći prije svega na one znanstvene teorije koje izražavaju racionalni optimizam i vjeru u zadnju riječ znanosti o svemu, zatim problem znanstvene moći nad čovjekom i prirodom, te civilizacije po mjeri stroja i nežive materije umjesto po mjeri ljudske osobe i života.³⁸ Svoju znanstvenost i »racionalnost« teologija će izraziti i svojom otvorenosti za sučeljavanje s drugim oblicima znanja koji se javljaju u različitim kognitivnim prostorima.³⁹

Kada je riječ o interdisciplinarnom dijalogu, značajno je to da socijalni nauk Crkve Valković razvija u smjeru »kontekstualizacije«, i to na razini metodološke dinamike socijalnog nauka Crkve – koja ide od »promatranja« preko »vrednovanja« prema »djelovanju« kao svojem cilju – kao i na razini dorade i primjene/konkretizacije socijalnog nauka Crkve. Posebno je važno naglasiti ovo potonje, jer upravo isticanjem potrebite suradnje svijuju na svim (crkvenim) razinama, Valković se izdiže iznad zatvorenog sustava razmišljanja i razvija kreativno mišljenje koje je usmjereno kontekstualizaciji i povezivanju različitih. Zbog toga se kontekstualizacija može promatrati i kao dobar okvir za inter-

³⁶ Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Krist, kultura i kontrakultura*, u: *Bogoslovska smotra*, 55 (1985.) 3–4, 306–331.

³⁷ Ta preobraziteljska vizija najjasnije je istaknuta u Evanđelju sv. Ivana, a najznačajnijim predstavnicima se smatraju sv. Augustin i Calvin. Razlika je ta što Augustin preobrazbu kulture ne vidi bez eshatološke dimenzije, a Calvin preobrazbu kulture pomiče u konkretnu povijest. Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Krist, kultura i kontrakultura*, 327–330.

³⁸ Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Kritička uloga Crkve i teologije u politici*, u: *Politička misao*, 32 (1995.) 3, 109–110.

³⁹ Usp. Guilermo HANSEN, *Reasoning through Theology (the encounter with the sciences in times of cultural and social fragmentation)*, u: *Journal of Latin American Hermeneutics*, (2005.) 2, 5.

disciplinarni dijalog i kao prostor podrške transdisciplinarnim procesima. Pod tim vidom mnogo govore Valkovićeve upozorenja koja idu u smjeru većeg zauzimanja oko širenja »dijaloških i konzultacijskih procesa«, zauzimanja koje je neostvarivo bez »interdisciplinarnoga i timskoga rada te, posebice, traganja za rješenjima i stvaranja zajedništva tijekom zajedničkoga rada«. ⁴⁰ Takav postupak »odozdo«, ističe Valković, »predstavlja veliko obogaćenje, iako ne valja kriti ni teškoće: raznorodnost priloga i problemi usklađivanja i sinteze, opasnost pribjegavanja kompromisnim rješenjima, nedostatak stručnoga osoblja (barem u nekim sredinama), sporost pothvata, znatni financijski troškovi itd.« ⁴¹ Drugim riječima, djelotvornost interdisciplinarnog dijaloga i transdisciplinarnog pristupa ovisit će o zajedničarskim dijaloškim i konzultacijskim procesima, o važnosti koja se pridaje izgrađivanju kvalitetnijeg i boljeg dijaloga, o poticanju i učenju suradnje bez obzira na prepreke te o dobroj radnoj organizaciji, što zahtijeva povjerenje, angažman i privrženost sviju. Naravno, svrha koju valja u interdisciplinarnom dijalogu i suradnji tražiti su »što bolja rješenja za 'opće dobro', makar ona bila ograničena i privremena« ⁴².

»Praktičnu« stranu interdisciplinarnosti Marijana Valkovića nalazimo u sljedećem:

- Vodio je trajni dijalog s drugim teološkim disciplinama i nije se zatvarao u svoju specijalizaciju. Tome svjedoče brojna sudjelovanja na simpozijima i kongresima s područja pastoralne teologije i drugih teoloških disciplina. Zajedno s drugim teolozima i unutar različitih programa ulazio je u interdisciplinarnu raspravu oko složenih problema crkvenog i društvenog života.
- Pojedine teme kojima se kao moralni teolog bavio dobar su primjer interdisciplinarnosti, to jest primjer kako o određenim pitanjima raspravljati na interdisciplinarnan način. Tako, naprimjer, pitanje pastora i odgoja djece i mladih koje se ne može vršiti bez razumijevanja i suradnje s drugim društvenim znanostima. ⁴³ U konačnici, bilo koji oblik konstruktivnog pastoralnog djelovanja Crkve zahtijeva i interdisciplinarnost pristupa kao nužan element.

⁴⁰ Marijan VALKOVIĆ, Pogovor, u: *Za budućnost u solidarnosti i pravdi. Riječ Vijeća Evanđeoske Crkve u Njemačkoj i Njemačke biskupske konferencije o gospodarskim i socijalnim prilikama u Njemačkoj*, Zagreb, 1998., 122.

⁴¹ *Isto*, 122.

⁴² *Isto*, 131.

⁴³ Usp. Marijan VALKOVIĆ, Moralni odgoj djece u svjetlu antropoloških znanosti, u: *Odgoj djece u vjeri u kršćanskoj zajednici*, Zbornik radova IV. Katehetske ljetne škole, Zagreb, 1975., 243–262 (+ Diskusija, 262–265).

- Sudjelujući na početku devedesetih godina XX. stoljeća u prvim bioetičkim raspravama u Hrvatskoj, ukazuje na nužnost filozofske, teološke i znanstvene isprepletenosti.⁴⁴ Interdisciplinarna isprepletenost bit će nužna nadasve onda kada će se znanstvenim spoznajama prilaziti konkretnoj primjeni, a važna svrha »interdisciplinarnih razgovora« bit će u tome što oni predstavljaju model traženja rješenja etičkih problema i njihove društvene komponente. Šansu i mogućnosti Valković vidi u formiranju instituta koji bi se na nužan eksplicitniji način bavili suvremenom etičkom problematikom, na tragu čega se i zalaže za osnivanje interdisciplinarnog centra za bioetiku i općenito za etiku u znanostima, kao i za prijavljivanje znanstvenih projekata »po mogućnosti utemeljenih na najboljoj tradiciji kršćanskog humanizma«⁴⁵.
- Interdisciplinarni dijalog s naglaskom na sociološkom pristupu sljedeća je važna značajka Valkovićeva znanstveno-istraživačke djelatnosti koju on ostvaruje raznovrsnim načinima suradnje sa stručnjacima u drugim znanostima. Tako, naprimjer, piše u časopisima drugih znanstvenih disciplina (*Revija za socijalnu politiku*, *Politička misao*, *Socijalna ekologija*), sudjeluje na različitim interdisciplinarnim susretima, seminarima i simpozijima interdisciplinarnog karaktera, a projektom »Vjera i moral u Hrvatskoj« objedinjava hrvatske teologe, sociologe i psihologe.

Izneseni elementi Valkovićeva znanstveno-istraživačkog rada, a koji ukazuju na njegovu interdisciplinarnu aktivnost daju nam zaključiti sljedeće: svjestan težine i velikih područja suvremene etičke problematike (bioetička, ekološka, socijalno-etička i moralno-etička problematika), istovremeno promičući djelatnu etiku odgovornosti, Marijan Valković traži načine promicanja dijaloga s raznim disciplinama, bilo pojedinačno bilo skupno. On je svjestan činjenice da je interdisciplinarni rad »dug i naporan«, ali odgovornost je ta koja sili na konkretnu primjenu »postupajući interdisciplinarno, trajno i 'per partes' u tom nikad dovršenom projektu«⁴⁶. Za Marijana Valkovića socijalni nauk Crkve postaje sredstvom dijaloga s hrvatskim društvom te potiče i na

⁴⁴ Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Odgovornost za život. Temeljni teološki i antropološki aspekti*, u: FRANJEVAČKI INSTITUT ZA KULTURU MIRA, *Odgovornost za život*, Zbornik radova, Split, 2000., 71–92.

⁴⁵ Marijan VALKOVIĆ, *Bioetika u Hrvatskoj: kratko izvješće*, u: *Socijalna ekologija. Časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 6 (1997.) 3, 313. To je prijedlog i Tončija Matulića. Usp. Tonči MATULIĆ, *Prijedlog projekta sveučilišnog Centra za bioetiku. Od pretpostavki do realizacije*, u: *Nova prisutnost*, 1 (2003.) 1, 171–188.

⁴⁶ Marijan VALKOVIĆ, *Odgovornost za život. Temeljni teološki i antropološki aspekti*, 72.

praktičnoj razini unosi duboki interdisciplinarni duh, a u zajedničkim projektima s drugim teolozima, filozofima i znanstvenicima drugih humanističkih i društvenih područja ulazi u zajedničke interdisciplinarno-istraživačke pothvate, dajući tako jedinstven doprinos u poznavanju i davanju smjernica oko kompleksnih pitanja vjerničkog i društvenog života u Hrvatskoj i šire. Valković stoga može poslužiti kao izvrstan primjer kršćanske mudrosti koja spoznaje da je čovjek, a ne sama disciplina, biće dijaloga, te da interdisciplinarni dijalog nije moguće voditi bez istinskih i cjelovitih ljudskih susreta koji idu za izgradnjom i obogaćenjem drugoga i zajednice.

Valkovićeva kršćanska mudrost ujedno je i dobar primjer »praktične mudrosti« koja se unutar kršćanskog koncepta promišlja i očituje u živim primjerima ljudi koji odgovaraju na promjene svojeg vremena. Ona je svojevrsna napetost između tradicionalnoga normativnog okvira i konkretnih promjena, pokretačka sila i nadahnuće. Ona nije samo teoretsko djelovanje ni deduktivna primjena načela socijalnog nauka Crkve. Ona ide za »praktičnim stvaranjem« koje omogućuje korištenje različitih disciplinarnih alata za svoje analize, ali se jednostrano ne pretplaćuje samo na jedan od njih. Ona ne nameće detaljne normativne kataloge za donošenje odluka, već se oslanja na temeljna načela kao opću orijentaciju i zahtijeva da se ona uzimaju u obzir u konkretnim situacijama – pristup koji u svojim načelima dostojanstva ljudske osobe, općeg dobra, solidarnosti i supsidijarnosti predstavlja socijalni nauk Crkve.⁴⁷

Zaključak

Preostaje nam još razmišljati u smjeru odnosa i međudjelovanja između socijalnog nauka Crkve i drugih akademskih disciplina. Upravo pod vidom nastojanja oko vlastite interdisciplinarne dimenzije i dijaloga s raznim disciplinama koje se bave čovjekom, socijalni nauk Crkve ostvarivat će svoju »mudrosnu dimenziju«. Unutar određenih stvarnosti socijalni nauk Crkve već je prisutan unutar akademske zajednice, ali tu je stvarnost potrebno dalje produbljivati i širiti:

- U dijalogu s drugim teološkim disciplinama: važno je poticati interdisciplinarni dijalog unutar teologije same. Nerijetko se i sami teolozi zatvore svaki u svoju disciplinu. Ima ih koji slabo poznaju socijalni nauk Crkve.

⁴⁷ Usp. André HABISCH – Cristian R. LOZA ADAUI, *Practical Wisdom in Management: A Catholic Perspective*, u: Jean EHRET – Erwin MÔDE (ur.), *The Challenge of the Catholic Intellectual Tradition. Making a Difference in Contemporary Academic Settings*, Münster, 2011., 33.

- No, socijalna dimenzija evanđelja sili Crkvu da učini »velik korak naprijed u svojoj evangelizaciji«, da uđe u »novo povijesno razdoblje svoga misionarskoga dinamizma«, a u tu pastoralnu perspektivu smješta se socijalno naučavanje: »'Nova evangelizacija', koja je hitno potrebna modernom svijetu [...] mora ubrojiti u svoje bitne komponente naviještanje socijalnog nauka Crkve.«⁴⁸ Tako će pastoralna teologija i socijalni nauk Crkve u zajedničkom dijalogu graditi temeljna uporišta za socijalni pastoral, a od vitalne je važnosti produbljivati i dinamizirati dijalog između svekolike katehetske djelatnosti i socijalnog nauka Crkve kako bi kroz svoju katehetsku i formativnu djelatnost još više ojačala vlastitu mogućnost da bude cjelovito sredstvo u izgradnji čovječnijega svijeta.
- U interdisciplinarnom dijalogu preko sveučilišnih projekata koji sprečavaju zatvaranje teologa i socijalnih etičara prema drugim društvenim i humanističkim disciplinama. Sigurno je da postoje mnoga mjesta unutar akademskog prostora na kojima bi dobrodošao rad socijalnih etičara. Socijalni etičari imaju zadaću izboriti se za svoje mjesto. Jačati prostor u kojem se dijalog već događa i poticati ga ondje gdje ga nema.
  - U angažmanu da socijalni nauk Crkve izgrađuje svoje mjesto i unutar katoličkih sveučilišta, u stvaranju i produbljivanju odnosa između socijalnog nauka Crkve i disciplina koje se na katoličkim sveučilištima podučavaju.
  - Na biskupijskim razinama potrebne su takve inicijative koje će okupljati filozofe, teologe, ekonomiste, sociologe i druge znanstvenike kako bi raspravljali o socijalnom nauku Crkve. Takvi susreti će otkrivati bogatstvo i izazov akademskih razmjena, a jednako tako će prevladavati i moguće interdisciplinarne prepreke.

No, kako je u više navrata istaknuto, potrebni su ljudi koji će – poput Marijana Valkovića – kao nastavnici i stručnjaci u različitim disciplinama i u plodnom dijalogu promicati socijalni nauk Crkve i interdisciplinarni dijalog. Kard. Martino naglašava da samo oni ljudi koji su uvjereni u potrebu interdisciplinarnog dijaloga, mogu ga učinkovito i provoditi.⁴⁹ Možda je upravo i nedostatak ljudi koji su uvjereni u potrebu interdisciplinarnoga dijaloga jedan od temeljnih razloga da, s obzirom na današnje stanje interdisciplinarnosti u Hrvatskoj, možemo ustvrditi kako u Hrvatskoj interdisciplinarnosti nedostaje

⁴⁸ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 523.

⁴⁹ Usp. Renato Raffael MARTINO, *Las universidades católicas y la doctrina social de la Iglesia*.

i kako je ona bila prisutnija u Valkovićevo vrijeme negoli je danas. Iako se na tragu aktualnih društveno-političkih zbivanja u Hrvatskoj može iščitati kako se susret teologije (teologa) i drugih znanosti (znanstvenika) u većoj mjeri događa na način sukoba i opozicije, antagonizma i samodostatnosti, negoli na način dijaloga i integracije, primjer Marijana Valkovića pokazuje da je takav dijalog moguć.

Interdisciplinarni dijalog svakako je jedan od temeljnih zahtjeva današnjeg vremena, a »interdisciplinarno znanje kao novi tip znanja«⁵⁰ pruža nove i kreativne vizije u shvaćanju svijeta i odnosâ unutar njega koji za cilj imaju izgradnju dobrog društva te istinskog i cjelovitog humanizma – ukoliko je, naravno, stvarano i priopćavano unutar univerzalnih, trajnih i temeljnih vrijednosti Ljubavi i Istine, bez kojih nema autentične komunikacije i zajedništva jer »*ljubav je 'logos' koji stvara dija-log(os)*« (CV 4). Stavljanjem naglaska na jedinstvo znanja koje proizlazi iz čovjekove nutrine, zatim na osobu koja je nositelj intelektualnog i dijaloškog djelovanja, kao i na svekoliki kršćanski pogled na svijet i čovjeka, poziva se današnjeg vjernika, teologa da, teološkim znanjem koje posjeduje i transcendentnim dubinama kojima zahvaća u sve pore ljudskoga života, ozbiljno prione uz zadaću integriranja i povezivanja različitoga, dezintegriranoga i razjedinjenoga.

Transdisciplinarni pristup nije moguće ostvariti bez teologije i socijalnog nauka Crkve, ali ga isto tako nije moguće ostvariti bez dijaloga s ljudima – znanstvenicima istoga vremena i društva, jer svi živimo u istom društvu i za njega smo jednako odgovorni i suodgovorni. Otuda slijedi aktualnost interdisciplinarnosti i transdisciplinarnosti u sadašnjem znanstvenom kontekstu, opravdanost rasprave o potrebi promicanja (interdisciplinarnog) dijaloga, kako bi se on uistinu mogao voditi i razvijati, kao i govora o nužnosti znanstvene razboritosti i konkretnoga praktičnog rada u potrazi za jedinstvenim i integriranim znanjem u službi istinskog razvoja svakog čovjeka i cijelog čovjeka.

⁵⁰ Magdalena C. DE LANGE, Reflections on methodology and interdisciplinarity in the postmodern dialogue between theology and the natural sciences, 59.

Summary

INTERDISCIPLINARY DIALOGUE AND THE SOCIAL TEACHING OF THE CHURCH

Silvija MIGLES

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
silvija.migles@gmail.com

The main topic of this article is the issue of dialogue between theology and other sciences or, more specifically, the issue of determining the role and situating the social teaching of the Church within the interdisciplinary dialogue. The author begins by laying out two unavoidable premises of the contemporary context in which such a dialogue takes place. The first detects the substantial challenge to theology, posed by contemporary sciences and worldviews, which profess unlimited faith in sufficiency of scientific knowledge and technological development. Such faith is at odds with the theological vision that echoes the Christian revelation which, according to Benedict XVI, »presupposes a metaphysical interpretation of the 'humanum' in which relationality is as essential element« (Caritas in Veritate, n. 55) and which is necessary for promoting the integral human development. The second premise recognises the metaphysical truths and the truths of the transcendental and spiritual dimension of the human being as constituting the foundations of all scientific disciplines. The article aims to contribute to the interdisciplinary engagement among various disciplines by pointing towards the possibility of an intellectual synthesis and the necessity of adopting a set of foundational pre-conditions that would make such a synthesis achievable. Furthermore, the author raises the question whether the theological and social-ethical approach to the interdisciplinary dialogue should be seen as an obstacle or an incentive to such an intellectual synthesis, which is also an existential synthesis.

The first part of the article discusses the recent re-discovery of inter-disciplinarity and dialogue, whose richness is revealed in a new search and need for a 'strong' interdisciplinary cooperation between scientists, philosophers, and theologians. In this sense, the interdisciplinarity is actually transdisciplinarity. In the second part of the article, the author discusses the interdisciplinary dimension of the social teaching of the Church, since one of the main epistemological concerns of this discipline is to establish an interdisciplinary dialogue with various levels of human knowledge and with the contemporary global and pluralistic society. The interdisciplinary dimension of the social teaching of the Church brings out the sapiential and transdisciplinary dimension of this discipline, which becomes even more important in the light of a general re-

discovery of the practical wisdom as the basis of the overall interdisciplinary activity. Therefore, the last part of the article points to the research activity of Marijan Valković in order to give an example of how a life of practical wisdom can respond to the search for an adequate way of conducting an interdisciplinary dialogue. In the conclusion, the author emphasises the importance of an in-depth study and a stronger presence of the social teaching of the Church within the academia. Furthermore, she points out the necessity of becoming more aware of the fact that the main contribution to the interdisciplinary project and to what is truly good for the human person is expected from scientists committed to the transdisciplinary approach.

Key words: *interdisciplinary dialogue, transdisciplinarity, social teaching of the Church, practical wisdom, Marijan Valković.*